

ISSN 1648-3251

La tute

237

2024 m. Nr. 12

VIRŠELIO TEMA

ŠARKELĖ VARNELĖ

Du duonelę raiko,
Du galvelės kraipo.

Keturi žvejoja,
Dainelės dainuoja.

– Šarkele varnele,
Kiek tu turi vaikelių?

– Šarkele varnele,
Kiek tu turi vaikelių?

– Šarkele varnele,
Kiek tu turi vaikelių?

– Vienas namuos,
Vienas laukuos,

– Trys pinigūs skaito,
Trys vėjus vaiko,

Penki ropes rauna,
Į krūvelės krauna,

Šeši dūdom groja
Ir per dangų joja.

Sakoma – paukštį iš plunksnų pažinsi. Geriau pagalvojus, gal ir ne visus pažinti taip lengva, bet mus, šarkas, – tikrai. Štai, pažvelk: mano galva, kaklas, pagurklis, nugara, uodega ir sparnai juodi, melsvai žalio metališko žvilgesio, o plačios dėmės pečių srityje, pilvas ir krūtinė – baltutėlaičiai. Lygiai taip pat ir kitų šarkių! Mes ir žeme šokinėjame savotiškai, kilnodamos uodegą, – iš tų judesių mus taip pat nesunku pažinti. Tačiau **ne išvaizda garšėjame, o gandais, apie mus sklindančiais!** Tik ar tie gandai atitinka tikrovę?

Šarkos žinomos kaip vagilės, esą joms patinka blizgantys daiktai, kuriais jos lizdus puošiančios. Be to, šarkos lesančios kiaušinius ir paukščių jauniklius, ir todėl ten, kur yra šarkių, neva kitų paukščių mažėja. Tik tai visiškai nesąmonė! Aš, šarka, jums sakau – plepalai! **Mes visai ne vagilės, mes tiesiog smalsios.** Tiesa, kad mums viskas įdomu, tačiau tikrai ne vien tai, kas blizga. Taip, mes iš tikrųjų kartais plėšiame paukščių giesmininkų lizdus, tačiau padarome ne daugiau žalos nei varnos, geniai ir jau tikrai kur kas mažiau nei katės.

Įprastai gyvename paupių, paežerių, laukų ar pievų krūmynuose. Tačiau mums vis labiau patinka įsikurti arčiau žmogaus: kaimuose, gyvenvietėse, priemiesčiuose ir net miestuose. Taigi, anksčiau šarką dažniausiai galėjai išvysti kaimo vietovėse, o dabar nesistebėk mus pamatęs mieste. Gyvendamos arti žmogaus, pamažu keičiame ir savo įpročius, nors esame atsargios: žmogaus arti neprisileidžiame ir, pamačiusios jį ar kokį plėšrūną, pradedame triukšmauti arba tiesiog tyliai nuskrendame.

Dažniausiai mus pamatysi po dvi.

Anksti pavasarį, jau kovo mėnesį, apsisprendžiame, kur suksime lizdą. Jį krauname berže, pušyje ar kitame medyje, karklo krūme, o gyvendamos šalia žmogaus – gyvatvorėje, aukštesnio medžio lajoje ar tankiuose krūmuose. Mūsų lizdas kone kaip namas – turi stogą ir dvi angas šonuose. Tik pastatytas jis ne iš rąstų ar plytų, o iš šakų, žemių ir smulkių šakelių, kuriomis išklajame vidų.

Kiaušinius dedame balandžio pradžioje. Dėtyje būna 7–8 kiaušiniai šviesiai žalsvu lukštu, išmarginti tankiais rusvais taškučiais ir dėmelėmis. Mes gyvename gana ilgai, apie 20 metų, o seniausi žinomi mūsų rūšies atstovai sulaukė 18–21 metų.

Mes, paprastosios šarkos, esame vieni iš protingiausių paukščių.

Kur jau ten paukščių – net ir kiti gyvūnai retai mums protu prilygsta. Mūsų, kaip ir kitų varnių paukščių, smegenų ir kūno masės santykis panašus į žmogbeždžionių ir banginių. Taigi, nenuostabu, kad mes, šarkos, buvome pirmieji paukščiai, kurių gebėjimas save atpažinti veidrodyje buvo moksliškai įrodytas.

PAMOKOS PĖDSEKIO MOKYKLOJE

Pitas susimąstęs tupėjo šalia urvelio.

– Ūhū! – suūkčiojo Tutė jam prie ausies.

– Ūhū... – pamėgdžiojo peliukas. – Labas, Tute, bet neišgąsdinai. Mačiau tave atskrendančią.

– Ką veiki, Pitai?

– Mąstau, – sumurmėjo Pitas, parėmęs pirštu smilkinį.

– Įdomu. Ir apie ką gi?

– Pameni, kad man nepavyko užsiveisti vynuogių?

Tutė prunkštelėjo, prisiminusi istoriją su gleivūnais.

– Žinoma, prisimenu. Bet užtat šį tą naujo sužinojai.

– Be abejo, tai gerai, – atsakė peliukas. – Bet reikia juk man kuo nors užsiimti. Galvoju, gal įsidarbinti runkelių sargu. Pas suopį.

– Pas suopį?! – išsigando Tutė. – Tavo galva vietoje?

– Žinoma, vietoje, – pasipiktino peliukas. – Jis, mačiau, visą dieną pakelėje runkelių krūvą sergsti. Taigi, galvoju, pasisiūlysiu padėti. O kartu ir... Na, ką čia slėpti – užkrimsti pavyktų.

– Bet juk suopis tave patį sudoros, – susiraukė pelėdžiukė.

**Baik, Tute. Tas suopis –
vegetaras. Antraip kam gi jam
reikėtų tuos runkelius saugoti?**

**Na ir pasakei, Pitai. Suopis –
vegetaras! Žinai, sugalvojau.
Prieš eidamas dirbti runkelių sargu,
turi kai ką pamatyti.**

Kitą rytą, dar neprašvitus, Pitas su Tute jau sliūkino takeliu.

– Štai čia, – mostelėjo Tutė. – Iš šitos drevės puikiai viską matysime. Padėsiu tau užlipti.

Bičiuliai šiaip taip užsirabždino viršun.

– Čia juk
mano būsima
darbo vieta, –
žiūrėdamas į priekį
pratarė Pitas. – Ta pati
runkelių krūva. O, antai
ir suopis atskrido. Sąžiningai
sargauja.

Per pievą lėtai atžingsniavo
stirna ir pasilenkė prie run-
kelių. Paskui ją kita. Suopis visai
nekreipė į jas dėmesio.

Kaip čia taip? Jis mato,
kaip jos vaišინasi, bet
nieko nedaro?

Ša, Pitai.
Žiūrėk.

Iš pakrūmės runkelių krūvos link nuvirvėjo peliukas. O suopis staiga kad smigs žemyn! Ge-
rai, kad akimirka pavėlavo, ir peliukas šmurkštelėjo į tarpą tarp runkelių.

– Aaaaa! – išsigandęs sukliko Pitas. – Šitaip... Iš pasalų? Neįspėjus?

– O tu ko tikėjaisi? Kad atžygiuos suopis peliukui priešpriešiais ir išrės pamokslą, esą ne-
gražu svetimus runkelius griaužti? Tai paklausyk. Žmonės čia supylė tą runkelių krūvą,
bet tikrai nepatupdė suopio jos saugoti. Ir maži peliukai, kurie retkarčiais pasmaguriauja,
žmonėms visai nerūpi. Ir stirnos nerūpi. Runkelių daug – visiems užteks.

– Bet kodėl suopis... – Pitas staiga išplėtė akis, galų gale supratęs. – Ak, Tute! Bene peliukai
rūpi suopiui? Jis – visai ne vegetaras, taip?

Tutė liūdnai papurtė galvą:

– Ne, Pitai. Ir jis tupi ten ne todėl, kad saugotų runkelius, o todėl, kad laukia arba neatsar-
gių smaližių peliukų, arba... arba tokių drąsulių darbininkų kaip tu, Pitai. O kas nutinka
paskui, jau matei. Gerai, kad šįsyk tavo giminaičiui pasisekė. Kitą kartą gali ir nepasisekti.

– Teisybė, Tute. Kaip gerai, kad tavęs paklausiau. O dabar eime, visoms pelėms papasako-
sim, kaip suopis prie runkelių krūvos peliauja!

ŠARADĖLĖ

TUTĖS 1
užduotėlė

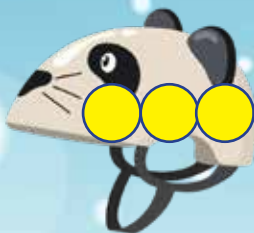
Jei gali, atspėk mįslės.
Greit, nes sniegenos sules.
Pakartok žodžius lyg aidas,
Vis pakeitęs vieną raidę.

Juo vėžlys vertai didžiuojas,
Slepia galvą, slepia kojas...
Čia, bičiuli, mano rūmas!
Juk svarbiausia - atsparumas!

Sako, kad sunkiais laikais
Skalbdavo juo neblogai:
Reikia tik šiek tiek žinių,
Riebalų ir pelenų...

Šiukštu, nè nesudvejok:
Dviračiu važiuot be jo
Vaikui gatvėj nepritinka -
Nesaugu ir neprotinga.

Žiemą toks ir vėjo šuoras,
Ir vanduo, ir lauko oras.
Šiaurės vėjas nusijuoks,
Ar atspėsi, vaike, koks?

Na, o sniegas, na, o sniegas,
Po kuriuo žolė užmiega,
Žemės patalas po galva -
Pasakyki mums jo spalvą.

Žirgu nepajodinėsi,
Jei to daikto neturėsi,
Nes be jo - net kojos mirga -
Lekia vien tik vėjo žirgas.

Paukščių ŽINUTĖ

TUTĖS 2
užduotėlė

Vieną žvARBOKĄ dieną likę žiemoti sparnuočiai susirinko į paukščių tarybą pasitarti, kaip lengviau išverti iki pavasario. Tarėsi, tarėsi ir galiausiai nutarė paprašyti tavęs pagalbos. Suraitė tau žinutę ir kiekvienas dar savo vardą parašė. Tik bėda – pūstelėjo šaltas vėjo gūsis ir sumaišė visas raides. Padėk paukšteliams sudėlioti raides į savo vietas. Tuomet išrink raides, kurias surašei į kitos spalvos langelius, ir iš eilės surašyk jas į apačioje esančius langelius. Tai ir bus mūsų šalyje žiemojančių paukščių žinutė. Tai, ko paukšteliai tavęs prašo?

5.

R	I	V	Ž	L	I	S	B

4.

S	Y	E	N	G

1.

I	L	P	E	N	S	L	E	Ė

9.

A	G	I	D	S	I	L

11.

Č	I	L	I	S	V	Y

3.

S	I	T	U	K	U	B

7.

L	Z	Ė	Y

6.

L	A	S	K	I	N	U	N	A	K	S

8.

G	E	A	N	S	I	N	E

2.

Š	A	T	S	K	K	Ė

10.

L	I	U	Ž	A	Ė	K

--	--	--	--	--	--	--

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

į lesyklas kiekvieną dieną.

Iš kur atsiranda CUKRUS?

Ir kas nėra skanavęs cukraus vatos. Bet iš kur ji atsiranda? Aišku, iš cukraus. Pasaulyje yra ne vienas saldus augalas, iš kurio gaminamas cukrus ar kiti saldėsiai. Centrinės, Pietų Amerikos regionai ir artimos salos garsėja didžiuliais cukranendrių laukais. Iš saldžiųjų stėvijų, dar žinomų medaus žolės pavadinimu, gaunama medžiaga steviolio glikozidas taip pat yra saldiklis. Na, o vynuogių cukraus, vadinamo gliukoze, ko gero, ne vienas mėgstame pasmaguriuoti, nusipirkę vaistinėje. O kur dar visi saldūs vaisiai! Jų cukrus vadinamas fruktoze.

Kad ir kaip ten būtų, daugiausia cukraus pasaulyje pagaminama iš cukranendrių ir cukrinių runkelių.

Žmonės ne visada žinojo apie naudą, kurią gali gauti iš cukrinių runkelių, todėl jais labai nesižavėjo. Palyginti ilgai jiems tai tebebuvo šakniavaisiai, kuriuos ėda gyvuliai. Tačiau 18 amžiaus viduryje viskas pasikeitė – paprastųjų runkelių *Beta vulgaris* viename iš varietetų, kuris anuomet dar nebuvo vadinamas cukriniu runkeliu, atrasta **sacharozė**. Kas ta sacharozė? Chemikai taip vadina patį paprasčiausią cukrų.

Praėjo dar kiek metų, ir žmonės išmoko iš šio augalo šakniavaisių gaminti cukrų, o tada cukrinius runkelius imta auginti daugybėje pasaulio vietų. Iš jų gaminama cukraus kiekis siekia 20–30 procentų.

Cukrinis runkelis – dvimetis augalas. Tokie augalai pirmaisiais metais užaugina šakniavaisį ir jame prikaupia maistingųjų medžiagų – kad kitais metais galėtų ramiai pražysti ir subrandinti sėklas. Iš tokių dvimečių augalų mes turbūt geriausiai pažįstame morką ir burokėlį. **Cukrinis runkelis – labai artimas burokėlio giminaitis**, tai skirtingi tos pačios rūšies varietetai.

Cukrus susidaro cukrinių runkelių lapuose. Iš ten jis keliauja į šakniavaisį, kuris yra tarsi augalo sandėlis. Lapuose cukraus ne kažin kiek prikaupsi, o štai šakniavaisis – kas kita, jis gali užaugti net iki 1–2 kilogramų svorio.

**Cukrinio
runkelio
sėklos**

Įdomu, kad cukrinių runkelių vartotojams nebūtų sunku pelnyti apdovanojimą už tvarumą. Runkelių

išspaudos, kurios lieka gaminant

cukrų, naudojamos gyvulių pašarui. Gy-

vuliai mielai ēda ir lapus, o jeigu šie net ir supūva –

ne bėda: jie tampa puikia trąša dirvai. Dar viena gamybos liekana –

melasa – naudojama įvairiems gėrimams gaminti. Taigi augalai sunaudojami nuo viršūnėlių iki šaknelių!

Lietuvoje cukranendrės – kitas svarbus cukraus šaltinis – neauga, todėl čia cukrus gaminamas būtent iš cukrinių runkelių. Tad dažniausiai šiam augalui ir turime dėkoti, kad cukraus atsiranda ant mūsų stalo. **Tik nepamiršk – cukrų ir saldėsius valgyti nėra sveika, taigi, saikas čia labai svarbu!**

ILGIAUSIŲ SPARNŲ mostas

Senų senovėje, kai žmonės dar neturėjo bendros matų sistemos kaip dabar, svorį, ilgį, atstumus vis tiek matuoti reikėjo. Tam teko sugalvoti daugybę įvairiausių matavimo vienetų ir susitarti, kad jie galiotų visiems.

Štai, pavyzdžiui, varstas (apie 1,0668 kilometro) – tai vagos ilgis, kurią jautis galėjo išarti be poilsio eidamas viena kryptimi. Arba sprindis (17,78 centimetras) – atstumas tarp ištiestų dviejų pirštų – nykščio ir smiliaus – galiukų.

Vienas iš dažniausiai naudojamų matų buvo sieksnis. Ką juo matuodavo? Ogi atstumą, arba ilgį. Sieksnis sudaro maždaug 2 metrus ir atitinka atstumą tarp maksimaliai į šonus išskėstų abiejų rankų pirštų galų.

Daug tai ar mažai? Jei paklaustum paukščių, daugelis iš to tik pasijuoktų. Mažieji giesmininkai toli gražu negali prilygti mūsų rankų mostui, nes tarp jų išskėstų sparnų galų tėra vos kelio-lika centimetrų.

Tačiau pasaulyje nemažai paukščių, su kuriais mes nė iš tolo negalime lygintis. **Didžiausio atstumo tarp ištiestų sparnų galų rekordininkai yra prastieji albatrosai, dažnai vadinami keliaujančiaisiais.** Kai šie paukščiai išskleidžia sparnus, atstumas tarp jų galų siekia 363 centimetrus. Tai kone dvigubai daugiau, nei tarp ištiestų žmogaus rankų pirštų galų.

Ne ką mažesniu sparnų mostu puikuojasi ir kitų rūšių albatrosai – karališkasis, tristaninis, amsterdaminis. Atstumas tarp jų išskėstų sparnų siekia 330–360 centimetrų.

Į mūsų kraštą retkarčiais užklystančio rožinio pelikano sparnų mostas irgi panašus – 360 centimetrų, o Pietų Amerikos kalnuose gyvenančio andinio kondoro – 330 centimetrų.

Palyginti netoli nuo mūsų – Pietų Europoje – skraidančio plėšriojo paukščio tamsiojo grifo atstumas tarp išskleistų sparnų galų sudaro 310 centimetrų.

O kuo gali pasigirti mūsų šalyje gyvenantys paukščiai? Didžiausias išskleistų sparnų mostas būdingas jūriniam ereliui. Kai neretai prie Kuršių marių ar kitų didesnių vandens telkinių aptinkamas šis plėšrusis paukštis pakelia sparnus skrydžiui, atstumas tarp jų galų siekia iki 250 centimetrų. Ne ką mažesni ir gulbės nebylės sparnai.

Na, o kas turi mažiausius sparnus pasaulyje? Aišku, mažiausias Žemėje gyvenantis paukštelis – paprastasis kamaninis kolibris. Atstumas tarp jo ištiestų sparnų galų siekia vos 6,5 centimetro.

Išgyvenimo ekspertė – NENDRINĖ KATĖ

Tikrai – nendrinė? Juk nendrės auga prie vandens. Vanduo ir... katė? Pasirodo, taip. Ši keista katė išties mėgsta gyventi nendrynuose. Čia jai lengva pasigauti grobio – daugiausia paukščių ir graužikų.

TAPATYBĖS KORTELĖ

NENDRINĖ KATĖ

Mokslinis vardas

Felis chaus

Būrys

plėšriųjų žinduolių

Šeima

katinių

Gyvenamoji vieta

Šiaurės Afrika ir visa Azija, ypač Indija ir žemyno pietrytiniai regionai.

Nors nendrinė katė gali gyventi upių slėniuose, miške, savanose, laukuose, net dykumose, pelkės ir šlapžemės – jai tinkamiausia buveinė. Šiaurės Afrikoje ji įprasta pelkėse, o Centrinėje Azijoje – dažnesnė upių slėniuose.

Čia nendrinės katės gyvena visur, kur tik randa sau tinkamas sąlygas, išskyrus sausiausias dykumas ir Himalajų aukštikalnes. Kalnuose, kaip ir toliau į šiaurę, šiai Katei per šalta.

Turbūt ne šiaip sau sakoma, kad kas šuninių gyvūnų pasaulyje yra šakalas, katinių pasaulyje – nendrinė katė. Ji itin lengvai prisitaiko prie besikeičiančių gyvenimo sąlygų ir gali būti įvairių maistą. Nendrinės katės – tikros išgyvenimo ekspertės. Jos gali misti ir augaliniu maistu. Pavyzdžiui, tyrinėjant vietines kates tam tikruose Uzbekistano regionuose, nustatyta, kad net 15 proc. jų suėdamo maisto sudarė... alyvuogės.

Nendrinės katės, kaip ir dauguma jų šeimos atstovų, yra vienišės. Dvi katės – patelė ir patinėlis – susitinka tik susiporuoti, o užtikrinę giminės pradžią vėl pasitraukia kiekvienas į savo teritoriją. Patelė atsiveda 2–5 jauniklius. Gamtoje kačiukus augina patelė, o nelaisvėje mažyliais dažnai rūpinasi abu poros nariai. Patinėlis juos netgi gina arčiau nei patelė.

Tačiau net ir tokie nepriklausomi, išdidūs gyvūnai kaip **nendrinės katės kartais visai patogia jaučiasi ir žmonių aplinkoje** – Azijos žemdirbių laukuose, ypač drėkinamuose, šios katės yra seniai įprastos.

Išvaizda nendrinė katė labai panaši į naminę rainę, o smėlio spalvos kailis padeda jai būti nepastebimai tarp sausų žolynų. Tačiau yra savybių, kuriomis ji vargiai primena daugumą kitų savo šeimos atstovų. **Dauguma katinių – naktinio gyvenimo gerbėjai, o štai nendrinei Katei patinka į medžioklę traukti anksti ryte arba vėlai vakare.** Ji gera plaukikė ir, pasitaikius progai pažvejoti, nesibodi panerti.

Kas paskatina nendrinės katės rinktis žmonių kaimynystę?

Iš dalies tai, kad žmonės, plėsdami savo gyvenamuosius ir dirbamos žemės plotus, atsiduria šių kačių teritorijoje. O katėms iš savos teritorijos kraustyti nesinori, juolab jei ten ima veistis daug graužikų ir kitų smulkių gyvūnų. Juk kur grūdai – ten ir graužikai, o žemdirbiai džiaugiasi, kad laukiniai bičiuliai padeda apsaugoti derlių.

Indijos žemyninėje dalyje šios katės laikomos labiausiai paplitusia laukinių mažųjų kačių rūšimi – beje, ir ta, kuri geriausiai prisitaikė gyventi šalia žmonių.

Viena suaugusi nendrinė katė per metus gali sumedžioti apie 1 500 graužikų – vien sau prasimaitinti. Neskaitant, žinoma, to, kad kartais vikriai pačiumpa ir kokią gyvatę.

Ilgus metus šioms katėms buvo naudinga gyventi šalia žmonių, tačiau žemdirbystei modernėjant keičiasi ir jų gyvenimas. Laukuose ar ūkio aplinkoje jų jaunikliai dažnai žūva nuo žemės ūkio technikos, juos randa ir sudrasko sulaukėję šunys. Dar blogiau, jei ūkininkas sumano nuodyti graužikus. Dėl nuodų dažnai neišgyvena ir aplink įsikūrusios laukinės katės.

Žmogaus kaimynystę visada mėgusios nendrinės katės neretai poruojasi su naminėmis katėmis.

Tuo susidomėjo ir kačių veisėjai. Kryžminant naminę katę su nendrine kate, išvesta ir kilmingų kačių veislė. Ji vadinama *Chausie* pagal nendrinės katės lotynišką vardą – kad primintų apie savo laukinę pramotę.

Padaryk gerą darbą

TUTĖS
užduotėlė 3

Išspręsk rebusą ir sužinok, ką reikia padaryti. Tada parašyk Tutei, kokį gerą darbą padarei ir kas tau už tai dėkingas.

• / • / • / • /

• • • / • / •

• • • • / •

• • • / • / •

• • / • / •

• • • / • /

• / • / • • / •

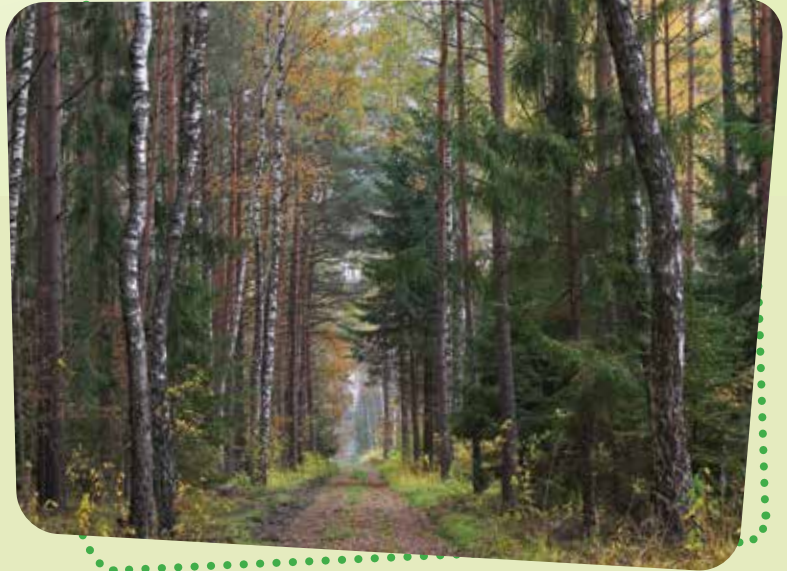

• / • / • • / !

Apie miškų vardus ir įvairovę

Ar miške galėtum rasti du vienodus medžius? Aišku, ne, netgi dviejų vienodų medžių lapų nerasi. Kiekvienas lapas, tarsi žmogaus pirštų atspaudas, yra skirtingas. Štai dėl to miškai yra labai įvairūs.

Spygliuočių miškais vadinami tokie miškai, kuriuose auga spygliuočiai medžiai. Spygliuočių miškai taip pat nevienodi. Tai ir eglynai, ir pušynai, tai ir abiejų rūšių – eglių ir pušų – medynai.

Jei medžiai pasidabinę lapais – tai **lapuočių miškas**. Tokiame karaliauja beržai, drebulės, ąžuolai, uosiai, juodalksniai ir kiti lapuočiai.

Dar miškai gali būti **grynieji arba mišrieji**. Grynuosiuose miškuose vyrauja vienos rūšies medžiai, pavyzdžiui, vien eglės. Tokį mišką vadintume grynuoju eglynu. O jeigu vien beržai ošia – tai jau grynasis beržynas. Net jeigu miške auga, tarkim, 80 procentų ąžuolų ir 20 procentų drebulių, tokį mišką vis tiek vadintume ąžuolynu. Mišriuosiuose miškuose, kaip gali spėti iš pavadinimo, auga įvairiausių rūšių medžiai. Tokių miškų yra daugiausia.

Duodami miškui pavadinimą miškininkai visai nekreipia dėmesio į traką, kuriame auga šermukšniai, lazdynai, ievos ar šalteksniai. Šiuos žemaūgius medelius ir krūmus stelbia didžiųjų medžių lajos, todėl jie dažnai būna silpni ir suvargę. Dėl to miškas niekada nevadinamas šermukšnynu, lazdynynu arba ievynu.

Taigi, gali pasivaikščioti tik ąžuolyne, eglyne, pušyne, beržyne, baltalksnyne, juodalksnyne, uosyne, drebulyne, skroblyne, klevyne ar liepyne.

Skiriasi medžiai ne tik išvaizda, bet ir medienos kietumu. Štai ąžuolas, uosis, klevas, skroblas yra labai kieti ir sunkūs medžiai, o beržų, drebulių ir alksnių mediena minkštesnė ir lengvesnė. Netiki? Paklausk staliaus, į kokią lentą sunkiau įkalti vinį – ąžuolinę ar drebulinę. Arba pabandyk palyginti, kuris glėbys malkų yra sunkesnis – uosio ar alksnio. Dėl to vieni medžiai vadinami minkštaisiais lapuočiais, o kiti – kietaisiais lapuočiais.

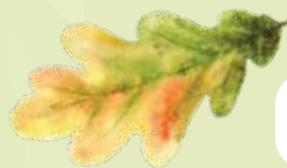

Pats turtingiausias ir sveikiausias – mišrusis spygliuočių ir lapuočių miškas. Jis yra ir pats svingiausias augalams ir gyvūnams. Tokiame daug skirtingų medžių rūšių, daug skirtingų žiedų, sėklų. Jame gali gyventi įvairiausi augalai, grybai ir gyvūnai.

Yra miškų, kuriuose medžiai, panašiai kaip ir tavo klasės ar grupės vaikai, yra vienodo amžiaus. Tokie miškai vadinami **vienaamžiais**. Jei miške auga ir drūti seni medžiai, ir liauni jauni medeliai, toks miškas bus **įvairiaamžis**.

Pats įspūdingiausias yra plačialapių medžių miškas. Plačialapiai – tai ąžuolai, klevai, liepos. Tokie miškai būna tamsūs, jų medžiai stori, įvairaus amžiaus, o po jų lajomis auga lazdynai. Tai labai seni ir labai turtingi miškai. Taigi, miškų yra visokiausių.

Iki pasimatymo miške!

Jūriniai žinduoliai MŪSŲ PAJŪRYJE

Ar labai nustebtum, jei mūsų pajūryje išvystum ruonį, delfiną ar banginį? Sakysi, nesąmonė – pas mus jie negyvena! Na, ruonis koks gal ir užklysta. Bet delfinas ar juo labiau banginis...

Iš tikrųjų mūsų Baltijos jūros pakrantė palyginti maža. Neturime giliai į sausumą įsirežusių fjordų, uolėtų ar akmenimis nubarstytų pakrančių, kurios labai patrauklios veistis jūriniam žinduoliams.

Vis dėlto kartais ir mūsų pajūryje apsilanko kai kurios jūrinių žinduolių rūšys. Viena iš tokių – **ilgasnukis ruonis**. Tai dažniausiai Lietuvos pajūryje pastebimas jūrinis žinduolis.

Ilgasnukis ruonis – didžiausias tikrųjų ruonių šeimos atstovas, iš kitų išsiskiriantis ilgu snukiu. Šie ruoniai gyvena Šiaurės Atlanto vandenyno pakrantėse, Šiaurės ir Baltijos jūrose.

Maždaug nuo 1920 metų Baltijoje jie buvo išnykę, tačiau šiuo metu mūsų jūroje vėl gyvena apie 22 tūkstančius ilgasnukių ruonių. Dažniau šių jūrinių žinduolių pamatysi Botnijos, Suomijos ir Rygos įlankų pakraščiuose, bet gali jų pastebėti ir prie Lietuvos krantų, pavyzdžiui, netoli Nidos, Preilos, Juodkrantės, Girulių, Šventosios ar Klaipėdos. Deja, pastaraisiais metais ilgasnukių ruonių Baltijos jūroje ir vėl sparčiai mažėja.

Be ilgasnukių ruonių, mūsų pajūryje dar galima išvysti paprastuosius ir žieduotuosius ruonius, bet jau kur kas rečiau. Mat **paprastasis ruonis** laikosi sekliose Ramiojo ir Atlanto vandenyno pakrantėse, o Baltijos jūroje kiek dažniau aptinkamas ties Danijos ir Švedijos krantais.

O **žieduotasis ruonis** – tikras šiaurietis: paplitęs arktinėse ir subarktinėse Atlanto ir Ramiojo vandenyno dalyse, laikosi šiaurinėje Baltijos jūros dalyje ir tik retkarčiais pasiekia Latvijos, Lietuvos, Lenkijos ar Vokietijos pakrantes. Daugiausia šie ruoniai gyvena tuose regionuose, kur jūros pakrantėse susidaro ledo danga.

Dar vienas žinduolis, kuris kartkartėmis apsilanko Baltijos pakrantėje – **jūrų kiaulė**. Šis gyvūnas labai įdomiu pavadinimu iš tikrųjų yra maža delfinų rūšis. Jūrų kiaulės paplitusios tik Šiaurės pusrutulio vandenynų ir jūrų pakraščiuose. Gyvena pakrančių vandenyse ir įlankose, netgi lankosi žemupiuose. Nors ir labai retai, bet jos pastebimos ir Lietuvos, Lenkijos bei Latvijos pajūryje.

Dar viena delfinų rūšis, aplankanti mūsų krantus, yra **afalina**. Tai viena žinomiausių delfinų rūšių, dažnai auginamų delfinariumuose. Šie jūriniai žinduoliai paplitę visuose šiltuose pasaulio vandenyse – Atlanto, Indijos ir Ramiajame vandenynuose bei juos supančiose jūrose. Dėl šiltėjančio klimato jie vis dažniau aptinkami ir šiaurinėse platumose. Lietuvos pakrantėje afalinos irgi pastebėtos, tiesa, kol kas vos kelis kartus.

Kartais mūsų Baltijos pakrantėje pastebimas ir **baltasis delfinas**, kuris dar vadinamas baltuoju banginiu. Štai tau ir banginis! Baltasis delfinas gyvena šaltose jūrose, skalaujančiose Šiaurės Amerikos ir Eurazijos krantus. Į Baltijos jūrą jis atplaukia retai, o Lietuvos pajūryje apsilanko dar rečiau, bet vis dėlto apsilanko!

Augalai, ...!

TUTĖS
užduotėlė 4

Gruodžio 21 dieną šventėme žiemos saulėgrįžą. O tu išspręsk užduotėlę ir sužinok, ką žiema ir saulutė sako augalams. Tai padarysi, kai surašysi reikiamus atsakymus – augalų pavadinimus ir perskaitysi žodį arčiausiai saulutės išsidėsčiusiuose langeliuose.

Šis augalas Lietuvoje neauga. Bet jo šaknų rasi kiekvienoje parduotuvėje, o iš jų pagamintais prieskoniais gardinami sausainiai.

O šis augalas taip skaniai kvėpia, kad ant jo lapų kepama duona.

Be galo kartus, bet naudingas augalas. Mūsų senoliai juo gydydavo įvairius pilvo negalavimus.

Kibus kibukas, neapsižiūrėsi – ir įkibs.

Į ramunę panaši ankstyvo pavasario gėlytė.

Kai kur žmonės taip vadina kadagį. Kaip?

Šis krūmas turi savo žvirblį.

Ir baltažiedis medis, ir mergaitės vardas.

Žolė, kuria senovėje gydydavo kaulų lūžius.

O ši darželiuose auginama vaistažolė ne tik gražiai žydi. Ji gydo ir stiprina organizmą, o ir pati yra atspari kaip... ežys!

Lakrišius

Saulutė

Ėglis

Karklas

leva

Imbieras

Taukė

Ežiuiolė

Pelynas

Ajeras

KAS GYVENA INKILE?

Ar labai nustebtum, jei iš inkilo ne paukštėlis išskristų, o snukutį kyštelėtų... šermuonėlis arba žebenkštis? Taip, taip, šie plėšrieji žvėreliai gali lankytis sparnuočiams keliamuose nameliuose. Ir ne tik jie.

Šermuonėliai – reti, į Lietuvos raudonąją knygą įrašyti žinduoliai. Dažniausiai po medžioklės jie ilsisi pelinių graužikų ar kurmių išraustuose urveliuose, bet kartais užsuka ir į inkilus. Mat šie žvėreliai puikiai geba laiptoti medžiais šiurkščia žieve, tad aptikę paukščių namelį nepraleis progos kyštelėti savo smalsią noselę vidun. Juk jie – plėšrūnai. Dažniausiai šių žvėrelių akiratyje atsiduria inkilai, pakabinti 1,5 metro aukštyje.

Žebenkštis

Šermuonėlių giminaitės **paprastosios žebenkštys** mūsų šalyje neretos. Nors jos – pačios mažiausios Lietuvoje gyvenančios plėšrūnės, tačiau puikios medžiotojos. Ieškomamos grobio lengvai įlenda į siaurus plyšius, pelinių graužikų urvelius, todėl ir į inkilą įsmukti joms ne kažin koks iššūkis. Mat šie žvėreliai taip pat puikiai laipioja medžiais.

**Varnėno
inkilas**

Paukščių nameliuose žebenkštys kartais kaip reikiant papuotauja – suėda kiaušinėlius, išsiritusius jauniklius ar pačius paukščius, jei tie nespėja pasprukti. Žebenkštys kartais įsibrauna ir į specialiai miegapelėms iškeltus inkilus.

Šermuonėliai ir žebenkštys inkilus dažniausiai tikrina ieškodami grobio, o štai **voverės** paukščių nameliuose gali susukti lizdą. Tik joms ne visi inkilai tinka.

Dažniausiai pūstauodegės įsitaiso varnėnams keliamuose nameliuose, kurių landa – 45–50 milimetrų. Inkiluose, iš liepų plaušų ir samanų įsirengusios lizdą, jos augina jauniklius.

Voverė

Voverės minta ne tik sėklomis, gėlėmis, riešutais ar grybais. Jos mielai krimsteli ir paukščių kiaušinių ar jauniklių, todėl gali išplėsti inkilus didesnėmis landomis.

Šermuonėlis

Neretai inkilai voverėms tampa restoranais – įsitaisiusios ant jų stogelių pūstauodegės mėgsta lukštenti eglių kankorėžius.

KAIP PELĖDOS BARSUKUI KAILĮ KARŠĖ

Seno miške kirtime medkirčiai paliko stūksoti seną stuobrį. Nors stuobrio kamienas nebuvo didelio skersmens, apskritai atrodė gana mažas, jame įsitaisė perėti uralinės pelėdos. Kas matė uralinę pelėdą, tas žino, koks didelis tai paukštis: atstumas tarp ištiestų sparnų galų – iki 124 centimetrų, kūnas – 50–62 centimetrų ilgio, o kur dar 30 centimetrų ilgio uodega.

Kad kirtime esama tokių nepaprastų naujakurių, netruko sužinoti, o tiksliau – savo kailiu pajusti ir kaimynystėje gyvenantys gyvūnai.

Nors stuobrys ir ne per didžiausias, bet pelėdoms jis pasirodė visai tinkamas perėti. Tupi patelė stuobryje – uodega išsikišusi, vienas sparnas nusviręs. Peri. Tuo tarpu patinas eina sargybą – įsitaisė atokiau senoje drebulėje ir stebi teritoriją. Kiek patupėjęs, skrenda į medžioklę ir grįžta su grobiu patelei. Prieš įteikdamas lauktuves, kelis kartus rikteli, patelė suklūsta, atsako jam panašiu balsu ir laukia davinio. Atidavęs grobį patelei, patinas vėl kles-teli stebėjimo poste senoje drebulėje.

Staiga, kur buvęs kur nebuvęs, kirtimo pakraščiu bidzena barsukas. Šniukštinėdamas kiekvieną kelmą, kaip tik tiesiu taikymu patraukia link pelėdų stuobrio.

Uralinės pelėdos patinas lydi barsuką akimis ir riktelėdamas perspėja patelę apie nekviestą svečią. Ši prigula stuobryje ir dėl raibų plunksnų apdaro pasidaro beveik nepastebima. Barsukas, nieko neįtardamas, toliau pėdina link stuobrio.

Patinas staiga kad suriks – ir pasileidžia nuo medžio link barsuko. Tas suklūsta, dairosi, tačiau net nenumano, kad pavojus artėja iš dangaus.

Staiga kabarkšt – uralinės pelėdos patinas iš visų jėgų tvoja barsukui į pasturgalį, nuskrenda toliau ir vėl suka ratą link nelaimėlio. Nuo smūgio barsukas net apsverčia ir pasileidžia kiek kojos neša. Bet, vargeli, jis net nenučiuokia, kad lekia tiesiai link stuobryje perinčios patelės.

Visa laimė, kad barsuko užpakalis didesnis už galvą – ir jis vėl gauna smūgį į pasturgalį. Verčiasi kūliais ir kiek įkabindamas jau skuodžia atgal į mišką, kol dingsta tarp medžių.

Patinas po atakos atsitupia savo medyje ir nurimsta.

Bus barsukui pamoka, kad nėra ko zylioti prie pelėdų lizdo, ypač uralinių.

Parengta pagal Tomo Baravyko knygą „Sutemų šaukliai“

KAS KALBA PUOŠIA?

Kiekvienoje tautoje, kiekvienoje kalboje yra posakių, kurie moko žmones gražiai elgtis: su šeima, draugais ir kaimynais sutarti, būti dorus ir sąžiningus, laiku ir gerai darbus darbelius nuveikti. O lietuvių liaudies posakiuose apstu gyvūnų pavadinimų! Kas, kad kartais jie visai ne apie gyvūnų, o apie žmonių gyvenimą. Pagalvok, prisimink, jei neprisimeni, ir vyresniųjų paklausk, o tada įrašyk trūkstantus gyvūnų pavadinimus į posakio spalvos langelius. Baltuose langeliuose, skaitydamas iš viršaus į apačią, perskaitysi, kaip vadinami išmintingi lietuvių liaudies posakiai, kurie ne tik žmogų pamoko, bet ir kalbą puošia.

Giriasi kaip ... kiaušiniu.

Kad ... lotų, ... nereikėtų.

Blogas ..., kuris savo lizdą teršia.

Tyli kaip ... po šluota.

... kerpant ... dreba.

Yra ..., rasis ir

**Ankstyva ... dantis rakinėja, vėlyva -
akis krapštinėja.**

Viena ... dar ne pavasaris.

... su ... - abu labu tokiu.

Tyli ... gilia šaknį knisa.

Ir ... savo namelius gina.

Kepti ... patys į burną nelekia.

Įkrito kaip ... į išrūgas.

Žodis ... išlekia, ... sugrįžta.

1 KAS TIESA, KAS MELAS?
Visą žiemą miega

2 DARŽOVĖSE, UOGOSE IR
VAISIUOSE
Gausu vitaminų

3 KĄ SUMEDŽIOJO LIŪTAS?
Impalą

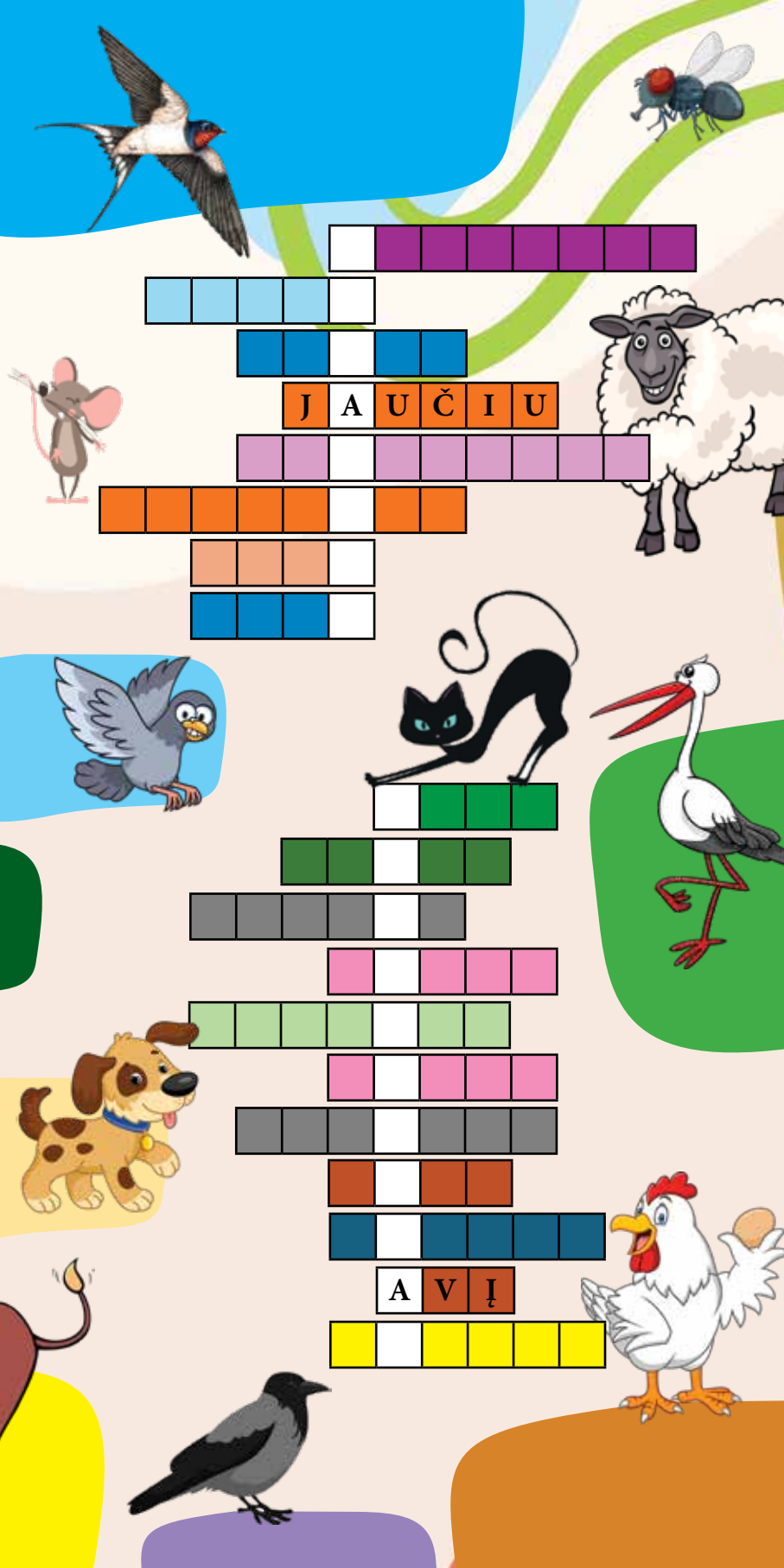
4 KEISTI IR ĮDOMŪS...
Pavadinimai

5 PILKIO LABIRINTAS
Dešimties kilometrų ar net
didesniu atstumu

6 REBUSAS
Nemeluok – liežuvis plaukais
apaus

NEžinojai?

**Viena
ilgakulnio akis
yra didesnė
už žvėrelio
smegenis. Tai
bent akys!**

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

13 14 15 16 17 18

19 20 21 22 23 24

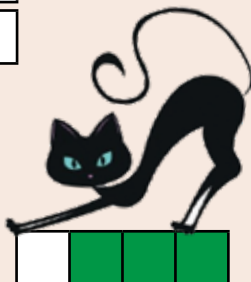
J A U Č I U

25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35

36 37 38 39 40 41 42 43 44 45

46 47 48 49 50

51 52 53 54 55

56 57 58 59 60 61 62

63 64 65 66 67 68 69

70 71 72 73 74 75 76

77 78 79 80 81 82 83 84

85 86 87 88 89 90 91

92 93 94 95 96 97 98 99

100 101 102 103 104

105 106 107 108 109 110

A V I

111 112 113 114 115 116 117

KAS PO PAMATAIS ŽIEMOJA?

1
2
3
4
5
6

Išspręsk užduotėlę ir sužinosi, **kas vasarą pievose ir miškuose gyveno, o dabar po pamatais žiemoja**. Žinoma, tai gyvūnas, kuris atėjo prie žmonių namų prieglobsčio ieškoti. Bet kas jis? Senovėje kai kas jį net ir vadindavo žodžiu, susijusiu su pamatais. Kad sužinotum, koks tai gyvūnas, eidamas nuo raidelės prie raidelės aukštyn, žemyn, į kairę ar dešinę (tik ne įstrižai!), išbrauk išvardytus gyvūnų pavadinimus. Kaip braukti – parodyta pavyzdyje. Žinoma, mūsų paslaptingojo gyvūno pavadinimą perskaitysi iš likusių neišbrauktų raidžių. O kai perskaitysi, parašyk ir Tutei!

Išbrauk šiuos gyvūnų pavadinimus:

**APUOKAS
BARSUKAS
BRIEDIS
BUOŽGALVIS
DAGILIS
DRIEŽAS
ELNIAS
EŽYS
GANDRAS**

**GENYS
GYVATĖ
KIRSTUKAS
KUOLINGA
KURAPKA
KURMIS
~~LAUMŽIRGIS~~
LIEPSNELĖ**

Lututė

2024 m. Nr. 12 (237)

Leidėjas – VšĮ „Lututės“ leidykla
 Redaktorė Inesa Oranskytė
 Numerį rengė Romualdas Barauskas,
 Aušra Tamošiūnienė, VšĮ „Saulašarė“
 Dizainerė Kristina Saveljeva
 Viršelyje – paprastoji šarka
 Ilustracijos ir vaizdo įrašai: „Lututės“
 leidyklos, Shutterstock, Freepik,
 Pngtree, Pixabay, Rawpixel,
 Dreamstime fotobankų
 Mūsų adresas: 9-ojo Forto g. 32,
 48196 Kaunas
 Tel. +370 22 30 72, mob. +370 655 49 951
 Tiražas – 2 500 egz.
 El. paštas zurnalai@lutute.lt
 Interneto svetainė www.lutute.lt

MRF
 MEDIJŲ RĖMIMO FONDAS

Projekto „Lututė“ – skaityk, klausyk, žiūrėk! – įgyvendinimą (rubrikas „Pažink gamtą“, „Pėdsekys“, „Gamtos paslaptys“, „Įdomūs gyvūnai“, „Įdomūs augalai“, „Viršelio tema“ ir „Budamas gamtoje“) 17 800 Eur suma remia Medijų rėmimo fondas.

LŪŠIS
MEDVARLĖ
MIEGAPELĖ
ONDATRA
PELĖDA
PELĖNAS
SKRUZDĖLĖ
SLIEKAS
SRAIGĖ
STIRNA
STUMBRAS

VOLUNGĖ
VOVERĖ

~~ŽEBENKŠTIS~~
ŽIURKĖ
ŽVIRBLIS

ŠERMUONĖLIS
ŠEŠKAS
TRITONAS
UPĖTAKIS
VARNA
VILKAS

U	T	S	Ė	L	S	S	A	Ž	K	L	Ė	G	I	S	S
K	S	A	N	E	I	L	I	E	A	I	I	U	A	R	I
A	R	I	K	P	U	M	G	I	S	V	Ž	R	R	L	V
S	E	I	R	B	A	Ž	A	R	D	A	S	K	G	A	B
Ė	D	L	U	N	L	I	D	S	Š	K	S	Ė	Ž	O	U
R	I	O	S	G	Ė	R	G	I	E	Š	Y	N	E	Y	S
E	S	V	I	U	U	O	T	R	I	I	M	R	G	Ž	S
V	O	V	T	A	P	K	A	S	T	S	P	U	K	E	I
R	A	S	Š	K	N	E	Ž	V	O	N	A	S	R	M	L
D	N	A	G	T	S	B	Ū	I	L	I	Ė	Š	E	U	Ė
K	R	B	M	U	A	E	O	R	B	S	L	Y	V	O	N
U	A	I	E	P	R	Ž	N	U	Z	D	Ė	G	A	A	R
O	S	L	B	S	T	A	D	R	M	I	E	Ė	T	P	U
L	I	S	A	N	S	A	I	K	A	N	G	A	P	K	K
G	N	I	R	E	L	Ė	N	S	Ž	R	A	V	E	A	Ė
A	A	K	S	U	K	A	L	A	S	Ė	S	I	L	R	L
U	T	L	I	A	S	S	E	D	T	N	A	Š	Ė	A	V
P	Ė	S	E	K	P	E	L	Ė	I	R	L	Ū	M	E	D

Del to, kad žiemoja po pamatais, kai kur vadinama pamatine.

Lu tute

- IŠMANUSIS žurnaliukas
vaikams apie gamtą!

Su **Lu tute**
tyrinėti gamtą
smagiau net ir
voverėms!

Kiekviename numeryje rasi
filmukų apie įvairius gyvūnus!

Prenumeruok
Lu tute
ir tyrinėk gamtą
IŠMANIAI!

IŠMANIUOJU

įrenginiu nuskaityk
QR kodą

ir atskleisk
gamtos paslaptis!

Prenumeruoti

gali www.knygutes.lt

ir visuose Lietuvos pašto skyriuose.